

Er was eens...

Door Mia Verbeelen

“Er was eens...lang, lang geleden...” Als je deze woorden leest of hoort, weet je dat er een sprookje begint. Zo’n beginzin heeft magische krachten. Als bij toverslag word je opgetild uit de dagelijkse realiteit en meegenomen naar een wondere wereld. Ogen worden zacht, gezichten ontspannen, de tijd staat even stil. Door die openingszin beland je zomaar ineens in de sprookjeswereld, waar droom en werkelijkheid met elkaar versmelten, waar haast en spoed plaatsmaken voor verwondering. Een wereld die gekenmerkt wordt door bovennatuurlijke elementen; dingen die in het echte leven onmogelijk zijn. Een wonderlijke wereld waarin dieren kunnen praten, feeën je lot voorspellen, waar je 100 jaar kan slapen en toch even jong weer wakker wordt. Met een toverspreuk word je zomaar ‘hocus pocus’ onzichtbaar. Wat mag je bij een sprookje nog verwachten?

Een reis vol hindernissen

In elk sprookje volgen we de bijzondere reis van een hoofdpersoon waarmee we ons vanaf het begin kunnen verbinden. Soms is deze held(in) de onschuld zelf, dan weer de verstotene of net de uitverkorene. Vaak belandt de held in een penibele situatie waar hij dan weer uit moet zien te komen. Het probleem moet opgelost worden, een zoektocht moet ondernomen worden om de schat te vinden of het onbereikbare te verkrijgen: de eeuwige jeugd, het levenswater, onsterfelijkheid... Steeds moeten hindernissen overwonnen worden en gevaren getrotseerd. Dat houdt de spanning erin. Gelukkig verschijnen er helpers en magische voorwerpen op de meest cruciale momenten. In het diepste donker van het woud schijnt plots toch een lichtje in de verte. Want in sprookjes leven we toe naar een happy end waar alles weer op zijn pootjes terechtkomt en ons hoofdpersoon nog lang en gelukkig leeft.

Metaforen

Deze elementen in sprookjes zijn metaforen voor herkenbare, invoelbare gebeurtenissen in ons eigen leven.

Het zijn ‘beelden’ die een diepere bewustzijnslaag raken en ons laten voelen in plaats van uitleg te geven. Verdwalen in een donker bos staat voor je diepste angsten: angst voor het onbekende, er alleen voor staan.

In sprookjes staat de held(in) wel eens bij een splitsing of driesprong in de weg en moet die een keuze maken, precies zoals in het leven. Als je dat op jonge leeftijd in sprookjes ervaart, herken je dat later ook in het echte leven.

Emotionele speeltuin voor het leven

Spanning en opluchting, rust en gevaar, uitdaging en overwinning, verrassing en verwondering, samenwerking en eenzaamheid, verliezen of winnen: al deze emoties worden echt gevoeld en beleefd in een sprookje. Kinderen kruipen dicht tegen elkaar aan als het spannend wordt, ze schrikken bij de onverwachte klopp op de deur en ze juichen wanneer de held(in) het weer voor elkaar krijgt!

Sprookjes hebben meerdere lagen en al naargelang je ontwikkelingsfase haal je er andere dingen uit. Een kind ervaart een sprookje op een andere laag dan een volwassene. Herlees het favoriete sprookje uit je kinderjaren maar eens. Je zal merken dat het hele andere associaties oproept, dat er andere vragen rijzen of dat je er andere wijze lessen uit puurt. De betekenis van een sprookje groeit met je mee, omdat de ‘beeldtaal’ op een andere laag met je resoneert.

Verbeelding versus kennis

Het is niet verwonderlijk dat Albert Einstein, een van de grootste natuurkundigen van onze tijd, ooit zei: “Als je wilt dat je kinderen intelligent zijn, lees ze dan sprookjes voor. Wil je dat ze briljant zijn, lees ze dan meer sprookjes voor!” Einstein wist als geen ander dat verbeeldingskracht aan de basis ligt van kennis. Dat je bij het lezen of luisteren naar verhalen je fantasie aan het werk zet, dat je beelden creëert in je eigen hoofd, dat je je dingen kan voorstellen die er niet zijn, maar waar je je wel een beeld van kan vormen. Met die verbeeldingskracht, denk je *out of the box* en kan je nieuwe werelden creëren. Die vaardigheid hebben we hard nodig om de toekomst te creëren en dingen te bedenken die nu →

De laatste jaren staken heel wat auteurs bekende sprookjes in een modern jasje.

nog niet bestaan. 'Creatief denken' is niet voor niets een van de belangrijkste 21e eeuwse vaardigheden. Kinderen die veel in aanraking komen met sprookjes – al (voor)lezend of in vertelvorm – stretchen voortdurend de gave van verbeelding. Een gave die ons als mens uniek maakt. Kinderen zeggen vaak nadat ze een sprookje hebben gehoord: "Het leek net alsof ik een filmpje zag in mijn eigen hoofd!" In deze beeldschermtijden is dat een ware ontdekking!

Sprookjes van toen tot nu

Lang, lang geleden...

Maar hoe begon het nu allemaal met die sprookjes? Waar komen ze vandaan? Wie bedacht ze, wie schreef ze? Wat is hun verhaal?

Sinds mensenheugenis zijn mensen verhalenvertellers. Vanaf het moment dat de mens zich kon uitdrukken met woorden - meer dan enkel met klanken en gebaren - ging de verbeelding aan het werk. Onze verre voorouders zaten samen rond het vuur en zochten betekenis voor de wondere wereld om hen heen; een wereld vol onverklaarbare fenomenen.

Hoe waren de zon, de maan en de sterren aan de hemel gekomen? Waar kwamen de dieren vandaan? En alles wat groeit en bloeit?

Met scheppings- en oorsprongsverhalen verzonnen ze

hoe het heelal, de zeeën en de aarde waren ontstaan en hoe 'de mens' op aarde kwam. Ze creëerden mythische goden, halfgoden, nimfen, maar ook fabeldieren, draken en monsters. Mythes vind je in alle culturen, net zoals scheppingsverhalen en ontstaansgeschiedenissen. En het wonderlijke is dat heel veel van die verhalen op elkaar lijken, ook al ontstonden ze op andere plekken, zonder dat de mensen contact met elkaar hadden.

Door middel van verhalen werden ook de menselijke gedragingen gespiegeld en normen en waarden doorgegeven. Zeker in sprookjes herkennen we dat: het goede wordt beloond en met goud overladen, het kwade wordt verbannen of voor eeuwig verbrand in het vuur. Sprookjes waren en zijn dragers van wijze lessen: onrecht wordt gestraft, wie niet sterk is moet slim zijn, samen kun je meer dan alleen, liefde overwint alles.

Mondeling doorverteld

Verhalen werden vroeger mondeling doorgegeven, van generatie op generatie, want de meeste mensen waren ongeletterd. De verhalen werden niet alleen 's avonds verteld, bij het haardvuur, om de lange winteravonden te breken en het donker te bezweren, maar ook tijdens het langdurige, vaak eentonige werk; tijdens het spinnen, wol kaarden, weven, wassen... Er werd veel gebruik gemaakt van ritme en herhalingen. Allemaal hulpmiddelen om de verhalen makkelijker te onthouden, waardoor ze ook makkelijker doorverteld konden worden. Deze volkse

verhalen stonden dichtbij de mensen; de boer en boerin, de smid en de leerjongen, de pastoor en de meid, kortom 'de man met de pet' versus de rijken, de machthebbers, de bazen. In die volksverhalen speelden de gewone mensen nu zelf de hoofdrol en konden ze er zelf als winnaars uitkomen. Zeker wanneer er ook een handvol magie om de hoek kwam kijken, of een uitzonderlijk talent kon ingezet worden! Ook in dierenverhalen of fabels komen we die dynamiek tussen zwak en sterk, dom en listig tegen. Verpersoonlijkte dieren weerspiegelen onze menselijke gedragingen. Omdat de gewone mensen meestal ongeletterd waren, werden deze volksverhalen vol wonderlijke gebeurtenissen in gewone spreektaal verteld. Ieder gaf er zijn eigen woorden én zijn eigen draai aan. En zo ontstonden er verschillende versies van één verhaal, zelfs over de landsgrenzen heen.

Want sprookjes en verhalen reisden ook rond. Denk maar aan de troubadours die langs de kastelen trokken en daar voor vermaak zorgden, aan de marktvertellers die van stad naar stad trokken en het nieuws verpakten in verhaalvorm.

Sprookjesverzamelaars

De neergeschreven oervorm van bij ons bekende sprookjes vind je in de *Pentamerone*, een verzameling Napolitaanse sprookjes van Giambattista Basile. Assepoester en Doornroosje kom je in hun oorspronkelijke vorm tegen in deze verzameling uit 1632. Veel van deze sprookjes vinden we dan later weer terug in andere bundels: zo kennen we *De Sprookjes van Moeder de Gans* van Charles Perrault, met 'Roodkapje', 'Blauwbaard' en 'De Gelaarsde Kat'.

Sprookjes stretchen de gave van verbeelding, een gave die ons als mens uniek maakt.

En dan zijn er natuurlijk *De Sprookjes van de Gebroeders Grimm* (*Kinder- und Hausmärchen*). Deze Duitse taalkundigen haalden de volksverhalen en sprookjes op bij gewone mensen en schreven ze neer. De Gebroeders Grimm waren dus niet echt de bedenkers of auteurs, maar verzamelaars van immaterieel erfgoed.

Literaire verhalen of cultuursprookjes

Naast mondeling overgeleverde verhalen zijn er ook de literaire sprookjes, bedacht en geschreven door een auteur. Bijvoorbeeld 'Het lelijke jonge eendje', 'De nieuwe kleren van de keizer' en 'De kleine zeemeermin' van Hans Christian Andersen en in onze contreien de sprookjes van Godfried Bomans en Annie M.G. Schmidt.

Meegaan met de tijd

Door de jaren heen zijn klassieke sprookjes geëvolueerd van volksverhaal met een moraal, naar verhalen die aan kinderen verteld werden. De rauwe kantjes werden bijgeschaafd, omdat die te gruwelijk werden geacht voor 'de tere kinderziel'. Disney goot er in zijn tekenfilms een romantisch sausje over, K3 gaf er ook weer een eigen draai aan. Kinderen van nu kennen meestal deze bewerkte/versuikerde versies. Omdat ook waarden en normen veranderen, verschuift de boodschap die een sprookje wil uitdragen.

De laatste jaren hebben heel wat auteurs bekende sprookjes in een modern jasje gestoken door ze meer te laten aansluiten bij deze tijd: ze kiezen net een andere insteek, zijn minder rolbevestigend, fantaseren verder na 'ze leefden nog lang en gelukkig'.

Om er maar enkele te noemen: *De meisjes - Zeven sprookjes* van Annet Schaap en *Roodkapje* van Bethan Woollvin.

Maar naast die nieuwe versies van sprookjes is het ook boeiend om de oerversies weer ter hand te nemen. Marita de Sterck schreef verschillende boeken waarin ze oude volksverhalen en sprookjes in leesbare, hedendaagse taal opnieuw toegankelijk maakt voor de lezer. En niet alleen voor de lezer. Zeker ook voor verhalenvertellers! Zij brengen, net als vroeger, verhalen mondeling tot leven, in hun eigen woorden en in direct contact met hun publiek. En net als de troubadours reizen vertellers van stad naar stad, vertellen in geuren en kleuren voor jong en oud. Zij houden sprookjes en verhalen levend voor ieder die het horen wil. —

Wil je jezelf verdiepen in de magie van verhalen? Welkom in het Sprookjeshuis in Antwerpen, waar Creatief Schrijven cursussen organiseert voor kinderen en volwassenen.
creatiefschrijven.be